

Rolul și modelul prezidențial – două resurse de imagine în discursul electoral televizat

Pop, Alina

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Pop, A. (2005). Rolul și modelul prezidențial – două resurse de imagine în discursul electoral televizat. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 7, 85-101. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-387280>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

ROLUL ȘI MODELUL PREZIDENȚIAL – DOUĂ RESURSE DE IMAGINE ÎN DISCURSUL ELECTORAL TELEVIZAT

ALINA POP*

Acțiune pusă în slujba legitimării accesului candidatului la funcția politică¹, discursul electoral reprezintă veritabila *armă politică* îngăduită în democrații². Prin intermediul discursului său, politicianul se va strădui să se auto-reprezinte într-o lumină favorabilă, asigurând prin acest mod consimțământul / aderența la politica sa³. Pentru a-și scoate în evidență propria imagine, fiecare concurent va pune la dispoziția electoratului-spectator elemente care permit comparația sa cu celălalt, o comparație de pe urma căreia să iasă întotdeauna în avantaj. Complementară, deci, acțiunii de valorizare pozitivă a propriei imagini, acțiunea discursivă a candidaților va fi direcționată și spre conferirea unei aure negative partenerului în cursa electorală. Din interacțiunea ce se stabilește între cele două discursuri ia naștere reprezentarea, compusă din imaginea de sine și imaginea care reiese din discursul contracandidatului.⁴

Am arătat în altă parte care sunt opțiunile discursive la care concurentul în alegeri recurge pentru a-și crește preferabilitatea în ochii electoratului.⁵ Ne propunem aici o analiză critică a discursului candidaților finaliști la președinția României în 2004, din perspectiva exploatarea a două resurse, sau surse-prime, de conturare a imaginii pozitive de către fiecare candidat: „rol” și „model prezidențial”. Suportul analizei rezidă în discursurile lui Traian Băsescu și Adrian Năstase, emise în cadrul instituționalizat al dezbaterii televizate din timpul emisiunii „Destinația Cotroceni”, găzduită și difuzată de TVR1, în 8 decembrie 2004, cu patru zile înaintea celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale.

* Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

¹ CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU, *Discursul Puterii*, Editura Institutul European, Iași, f.a., p. 19.

² PHILIPPE BRAUD, *Grădina deliciilor democrației*, Editura Globus, București, f.a., pp. 211-214.

³ BIRGIT HANEWINKEL, *Interaktion im Wahlkampf. Gesprächsanalytische Untersuchung der Kandidatendebatte Mitterrand-Chirac vom 28 April 1988*, Ludwig-Maximilians-Universität München, 1993, p. 67.

⁴ ROSEMARIE HAINES, *Televiziunea și reconfigurarea politicului*, Polirom, Iași, 2002, p. 113.

⁵ ALINA POP, „Discursul electoral analizat dintr-o perspectivă funcționalistă”, în *Analele Universității București. Științe politice*, VI – 2004, pp. 79-94.

În contextul polemic propriu oricărei campanii electorale, candidații concurează la construcția socială a realității prin intermediul reprezentărilor pe care le pun în joc prin discurs. Acțiunile lor sunt orientate strategic către succesul campaniei lor, iar strategiile constau în determinarea ofertei și comunicarea cât mai desăvârșită a ei.⁶ Importanța pe care imaginea puterii sau marca politică o dobândește în percepția politicului trebuie corelată fenomenului personalizării puterii.⁷ Personalizarea puterii politice, efect al extinderii mijloacelor de informare în masă, este un fenomen puternic reprezentat în cadrul duelului televizat. Sintetic, el se traduce prin identificarea programelor cu persoanele care participă la lupta pentru accederea la funcții publice și poate fi considerat un fenomen firesc, în condițiile în care, pentru a-l cita pe O. Duhamel, „electorii se simt deseori neputincioși în fața complexității unui dosar care depășește informația lor. În schimb, ei aleg foarte ușor între campioni. (...) cetățenii electori au înțeles că politica înseamnă idei, iar puterea înseamnă oameni și că e mult mai sigur să opteze între aceștia din urmă decât între idei.”⁸

Fără a le considera singulare, rolul și modelul prezidențial sunt tratate aici ca resurse de care candidații dispun și pe care le exploatează în scopul fabricării imaginii. Ele ar putea fi asociate materiilor prime care stau la baza fabricării produsului finit, în cazul nostru, imaginea. În funcție de ceea ce rezultă, fiecare candidat va fi, în final, reperat și identificat în raport cu celălalt. Aplicând metoda analizei de conținut, demersul nostru se concentrează pe dimensiunea narativă a discursului politic și propune o grilă de apreciere comparativă a discursului electoral.

Identificarea prin rol

Rolul este un concept major pentru definirea identității sociale a indivizilor. El scoate în evidență așteptările sociale asociate anumitor status-uri, poziții sociale, elementul central care-l circumscrie fiind dat de normele social acceptate și prescrise. Omului politic, rolul tinde să-i epuizeze identitatea⁹, el nefiind altceva decât acest rol.

Evocarea rolurilor, a funcțiilor instituționale pe care politicianul le-a jucat de-a lungul întregii sale cariere, a pozițiilor pe care le-a deținut în mod oficial în structura socială vine în sprijinul individualizării și valorizării sale, în raport direct cu competențele manifestate în trecutul său personal.

Până la momentul dezbaterii electorale, ambii politicieni aveau cariere politice consacrate și au deținut mai mult decât un singur rol (poziție/funcție),

⁶ JACQUES GERSTLÉ, *Comunicarea politică*, Institutul European, Iași, 2002, pp. 76-78.

⁷ Pentru o discuție amănunțită, vezi ROGER-GÉRARD SCHWARTZENBERG, *Statul spectacol*, Editura Scripta, București, 1995, pp. 7-12.

⁸ O. DUHAMEL, *apud* BIRGIT HANEWINKEL, *op.cit.*, p. 61.

⁹ PATRICK CHARAUDEAU, RODOLPHE GHIGLIONE, *Talk show-ul. Despre libertatea cuvântului ca mit*, Polirom, Iași, 2005, p. 93.

fiecare dintre acestea contribuind într-o mai mare sau mai mică măsură la identificarea lor. Adrian Năstase era, la momentul respectiv, prim-ministrul în funcție și președintele Partidului Social Democrat. Anterior, a deținut funcții cum ar fi președinte al Camerei Deputaților și ministru de externe. Traian Băsescu era, în momentul desfășurării dezbaterii, primarul capitalei, președintele Partidului Democrat și co-președinte al Alianței „Dreptate și Adevăr”. Anterior, fusese ministru al transporturilor.

Ambii politicieni întruchipează însă, la momentul dezbaterii finale, rolul de candidat la președinție, particularizat prin durata scurtă de timp în care se manifestă (câteva săptămâni) și prin configurația personală pe care le-o conferă. Ne referim aici la faptul că cei doi candidați se regăsesc într-un raport de rivalitate și că modul în care vor întruchipa acest rol poate avea efecte asupra deciziei alegătorilor. În plus, postura de candidat la președinție este una nouă pentru amândoi. Traian Băsescu a mai candidat însă pentru funcții obținute pe baza scrutinului uninominal (alegerea sa ca primar), în vreme ce Adrian Năstase se află pentru prima dată în această postură.

Traian Băsescu		Adrian Năstase	
Rol evocat	Frecvență	Rol evocat	Frecvență
candidat	12	prim-ministru	18
primar al capitalei	5	candidat	7
co-președinte al ADA	4	Președinte PSD	4
ministru	3	co-președinte PSD+PUR	2
președinte PD	2	Ministru externe	2
deputat	1	Președinte al Camerei Deputaților	1
căpitan de navă	1		
șef al agenției Navrom Anvers	1		

Fie că o fac în manieră explicită sau implicită¹⁰, ambii politicieni recurg la evocarea mai multor funcții instituționale deținute în prezent sau în trecutul carierei lor. Traian Băsescu se auto-reprezintă în opt posturi. Identificarea lui Adrian Năstase este mai condensată (cantitativ), pozițiile instituționale invocate de acesta reducându-se la cinci. O observație se impune însă. Spre deosebire de Adrian Năstase care a evocat exclusiv poziții instituționale deținute de el după anul de grație 1989, Traian Băsescu s-a referit, e adevărat în mod implicit, la funcțiile instituționale pe care le-a avut înainte de schimbarea de regim și implicarea sa în politică, adică cele determinate profesional (comandant de navă, șef al Agenției Navrom).

¹⁰ Explicit: politicienii enunță exact rolul evocat. Implicit: funcția nu este precizată expres, dar se subînțelege din enunț. Considerăm că identificarea prin rol este mai intensă dacă ea se face în manieră explicită.

Identificarea partizană e prezentă la amândoi politicienii. Ea este dublată în cazul amândurora de faptul că sunt președinți de partide (PD, PSD) dar și co-președinți ai unor alianțe (Alianța „Dreptate și Adevăr”, Uniunea Națională PSD+PUR).

Ambii politicieni au reiterat funcțiile pe care le-au deținut în politică sau administrație în trecut. În privința funcțiilor pe care le dețin în prezent, există o discrepanță între frecvențele cu care sunt invocate de către fiecare dintre ei. Poziția sa de prim-ministru este cel mai des evocată de Adrian Năstase (18). Calitatea de primar al capitalei, funcția pe care Traian Băsescu o deținea la momentul respectiv e evocată doar de cinci ori.

Rolul cel mai des evocat de către Traian Băsescu este cel de candidat la președinție (12). Frecvența cu care Adrian Năstase evocă rolul său de candidat este mult mai mică decât cea a lui Traian Băsescu. Diferența este dată însă și de intensitate. Formula: „Eu sunt candidat la funcția de președinte al României”, prezentă în discursul lui Traian Băsescu, nu se va regăsi însă în discursul contracandidatului său.

Compararea frecvențelor rolurilor cu care fiecare politician se identifică oferă o imagine sintetică a profilului pe care fiecare candidat îl propune electoratului. Tabloul este însă incomplet în absența unor precizări ce țin de finalitatea evocării. La ce-i servește politicianului să-și invoce funcțiile instituționale deținute în prezent sau în trecut? Întreg acest demers poate fi perceput ca intenție de legitimare în ochii publicului-elector. Funcția persuasivă fiind evidentă, ea se realizează prin simplificare, adică prin recursul la simboluri¹¹, în acest caz – rolurile, funcțiile instituționale. Astfel, el este ușor de recunoscut de către alegători.

Pe lângă individualizare (în raport cu contracandidatul), evocarea rolurilor este un mijloc eficient de valorizare a propriei persoane¹². Rolurile evocate sunt des asociate cu realizările, calitățile personale, meritele pe care le reclamă.

Vom urmări în continuare, pe baza câtorva extrase din dezbateri, modurile prin care politicienii au recurs la valorizare pe baza rolurilor evocate.

Traian Băsescu

Rolul de „candidat la președinție”, cel mai des evocat de Traian Băsescu, îi servește acestuia atât pentru individualizarea în raport cu contracandidatul, dar și pentru valorizarea propriei imagini.

În secvențele:

Eu sunt candidat la funcția de președinte al României. Nu mă interesează să îmi greveze mandatul de președinte cu negocieri făcute înainte de ziua votului. Doresc să fiu un președinte liber de orice obligații. Din acest motiv, aliatul meu pentru turul doi este

¹¹ MURRAY EDELMAN, *Politica și utilizarea simbolurilor*, Polirom, Iași, 1999, p. 89.

¹² BIRGIT HANEWINKEL, *op. cit.*, p. 78.

orice român care dorește să schimbe puterea totalitară pe care o exercită PSD în momentul de față. Nu suntem interesați de alianțe.

Eu candidez la funcția de președinte al României, sunt în turul doi. Important pentru mine este ca în turul doi să fiu ales al electoratului, al poporului român și nu al unui partid.

Din acest motiv, nu doresc să grevez în nici un fel, în primul rând, mandatul de președinte al României. Un mandat afectat de negocieri premergătoare zilei votului este un mandat ciuntit (...)

Traian Băsescu se detașează față de rolul de „președinte de partid” și se proiectează în rolul visat: cel de președinte. Această proiecție se realizează prin asumarea unor constrângeri impuse de funcția de președinte de stat, concret, obligația constituțională a președintelui de a reprezenta toți cetățenii și interdicția de a fi membru al unui partid politic. El se distanțează de Adrian Năstase, președinte de partid, care e dispus negocierilor, compromisurilor preelectorale. În planul valorizării imaginii, absența compromisurilor politicianiste și atașamentul față de „popor” sunt conceptele-cheie sugerate.

Rolul de candidat este evocat implicit atunci când Traian Băsescu se referă la acțiunile sale de viitor președinte. Sevența de mai jos e ilustrativă pentru puterea, siguranța și încrederea în sine de care dă dovadă atunci când se arată convins că va fi noul președinte.

Eu sunt convins că în calitate de președinte problema realizării majorității este mult mai ușoară decât prin tatonările actuale și, de asemenea, sunt convins că voi fi președintele care va desemna premierul.

Funcțiile deținute în aparatul de stat (la nivel local sau național) sunt evocate cu scopul afirmării realizărilor personale:

Aș vrea să facem o punere în realitate. Prin hotărârea de guvern 284 din 25 mai 1998, în timp ce eram ministru al transporturilor, s-a aprobat construcția autostrăzii București-Constanța. Prin Ordonanța nr. 24/19 noiembrie 1999, s-a ratificat legea de finanțare a investiției ce se numește Autostrada București-Constanța. Este semnată și aceasta, ca și prima, tot de mine. În ceea ce privește programul de autostrăzi, în 28 ianuarie 1999, prin Ordonanța nr. 16, care este semnată de mine, se aprobă programul prioritar de autostrăzi în România, în care este menționată Autostrada București-Constanța, 201 km, pe care pe urmă am și finanțat-o, Autostrada Centura de Sud a Bucureștiului, pe format de autostradă, 57 de km, Autostrada Pitești-Vâlcea-Sibiu-Deva, 460 de km, coridorul 4 pan-european și în sfârșit, Autostrada București-Focșani-Albița.

Am încercat să modernizez Primăria Capitalei. Este pentru prima dată când o instituție de talia Primăriei Capitalei obține trei ani la rând consecutiv excedente bugetare și rating internațional.

Calitățile care se desprind de aici sunt eficiența, competența, responsabilitatea. Aceleași atribute sunt asociate și rolurilor raportate la profesie. În plus, imaginea de om puternic și curajos transpare atunci când Traian Băsescu vorbește despre „meseria” sa. Fragmentul următor condensează calitățile

asociate diverselor roluri prin răspunsul la întrebarea despre meritele pe care le are pentru a fi președinte:

Eu mi-am servit țara. Toată cariera mea este legată de servit țara acolo unde a trebuit să mi-o servesc: la bordul navelor, în zone de război, în incendii, în furtună. Am adus acasă țiteiul de care avea nevoie țara. La maximă responsabilitate. Deci sunt un om care are o meserie grea, aspră. Mi-am servit-o și la post, la Anvers, unde i-am făcut prima legătură port-container între Constanța și Statele Unite pe nave românești. Mi-am servit-o și ca ministru, atât cât am putut, atât cât am înțeles la vremea respectivă, dar pot să vă spun că de pe urma mea sunt în România vreo 1000 de km de drumuri naționale reabilite, nu autostrăzi, drumuri naționale reabilite era prima urgență. Avem un aeroport Otopeni modernizat, avem cel mai modern terminal de containere din bazinul est Mediterana, care e la Constanța. Poate de pe urma mea avem o nouă flotă TAROM, pe care am modernizat-o, am făcut o restructurare a sistemului de căi ferate, am făcut parte din cabinete care au avut curaj să ia decizii, au trecut prin mineriade. Am fost, în mod deosebit, în perioada '97-2000, cel care a realizat legislația modernă a sistemului de transporturi în România, sigur, nu singur, cu o echipă, tot timpul cu o echipă – și pe mare cu un echipaj, și ca ministru cu o echipă bună. Am încercat să modernizez Primăria Capitalei. Este pentru prima dată când o instituție de talia Primăriei Capitalei obține trei ani la rând consecutiv excedente bugetare și rating internațional.

Patriotismul („mi-am servit țara”) lui Traian Băsescu este înfățișat drept calitatea care ghidează toate acțiunile sale și îi determină realizările. E important să observăm că rezolvările unor sarcini care țin de serviciu sunt puse pe seama realizărilor personale („de pe urma mea”). Spre finalul intervenției, este asumată o altă marcă personală: capacitatea de lucru în echipă, de colaborare care a contat în realizările sale.

Reiterarea funcției elective, pe care o deținea la acel moment, este asociată și cu trăsături de personalitate pozitive, cum ar fi apropierea de oameni și grija față de semenii, coroborate cu atribute specifice funcției, interesul față de cetățeni, responsabilitatea în fața lor:

Eu, în calitate de primar, vorbesc chiar cu pensionarii. Nu vreți să vorbiți și cu ei, nu numai cu finanțistii? Hai să vorbim cu pensionarii.

Evocarea rolului de deputat în Parlamentul României, deși survine o singură dată, este elocventă, în discursul candidatului, pentru corectitudinea sa, în condițiile în care a renunțat benevol la protecția conferită de imunitatea parlamentară pentru a se pune la dispoziția anchetei:

Vă aduc aminte că eram demnitar, domnule Popescu – asta-i deosebirea între mine și mulți alții –, eram membru al Parlamentului României și exact pe aceleași povești am mai fost suspectat o dată. Am plecat din Parlament și m-am pus la dispoziția instituțiilor statului. Că instituțiile statului, de câte ori are nevoie un partid, reiau povestea: n-o să fac exercițiu de fiecare dată, dar acum nu am imunitate – sunt primar general.

Identificarea partizană e minimă în cazul lui Băsescu, cel puțin în comparație cu cea a contracandidatului. Rolul de președinte al Partidului Democrat e evocat, implicit, de două ori, o dată, în contextul în care îi ia apărarea lui Cozmin Gușă, fost membru PSD și membru PD la momentul respectiv, în fața unor acuze aduse de Adrian Năstase de a fi divulgat noului său partid secrete din „bucătăria” PSD. Altă dată când se referă la faptul că a exclus din partid un candidat pentru Parlament care a practicat fraudă electorală. În ambele cazuri, evocarea rolului de președinte al partidului e făcută pentru a sugera diferența calitativă a partidului pe care îl conduce față de PSD.

Rolul de co-președinte al Alianței DA, ce transpare atunci când Băsescu vorbește „în numele” Alianței și se referă la aspecte care țin de programul pe care Alianța îl va aplica dacă va ajunge la guvernare sau la acțiunile Alianței în perioada campaniei, e mai intens „jucat” decât cel de președinte al PD-ului, probabil din dorința de a sugera stabilitatea și consensul din formațiunea politică creată în anul 2004, încercând să înlăture prejudecățile despre instabilitate și ineficiență în guvernarea de coaliție. Stabilitatea și seriozitatea Alianței DA este sugerată și prin comparație cu Uniunea PSD+PUR: „Păi dumneavoastră sunteți o alianță electorală și nu una pe program”.

Evocarea pozițiilor sale de președinte sau co-președinte al formațiunilor politice a fost făcută preponderent pentru valorizarea imaginii respectivelor formațiuni și doar indirect pentru valorizarea imaginii personale. Observăm că asumarea rolurilor de șef al celor două formațiuni politice servește drept legitimare indirectă a politicianului, prin prisma legitimării respectivelor formațiuni. În paralel, discreditarea imaginii lui Adrian Năstase se realizează tot indirect, prin discreditarea partidului din care acesta provine (ex: „putere totalitară pe care o exercită PSD”).

Adrian Năstase

Ca și în cazul lui Traian Băsescu, Adrian Năstase și-a „jucat” mai multe roluri pe parcursul dezbaterii. Rolul jucat prioritar a fost cel dat de funcția oficială pe care o deținea la momentul respectiv, cea de prim-ministru al Guvernului. Dacă la Traian Băsescu rolul prin care s-a proiectat în postura de președinte al statului a fost acela de candidat la președinție, la Adrian Năstase proiecția s-a realizat mai ales prin prisma rolului de șef al guvernului în funcție și o să vedem cum.

Evocarea funcției de prim-ministru, ca și pe cele de ministru de externe și președinte al Camerei Deputaților – funcții deținute în trecut, este un prilej intens folosit pentru reiterarea realizărilor din timpul guvernării sale – tema leitmotiv în discursul lui Adrian Năstase. Se încearcă astfel o suprapunere a imaginii politicianului peste cea a guvernului pe care l-a condus. Realizările

guvernamentale din perioada în care a fost prim-ministru vin să legitimeze pretenția politicianului la funcția supremă în stat. Argumentul-forte pe care Adrian Năstase îl folosește pentru a realiza asocierea este nevoia de continuitate:

De asemenea, ca prim-ministru, am făcut multe lucruri și cred că aici a fost rolul meu cel mai important. Am reușit câteva lucruri importante: am ridicat vizele pentru români, am intrat în NATO. Este vorba de eforturi comune. Iată, am finalizat acum negocierile pentru Uniunea Europeană. Am dezvoltat economia: anul acesta avem cel mai ridicat nivel de creștere economică – 8% – în comparație cu toate țările europene. Nivelul sărăciei a scăzut: de la 8 milioane de săraci, am ajuns la 4 milioane de săraci. Dar nu sunt încă mulțumit cu ceea ce am făcut până acum, consider că mai este încă foarte mult de făcut și vreau să-mi pun întreaga energie și munca mea, simțul datoriei pe care l-am avut de fiecare dată, în slujba destinului României și în slujba românilor.

Performanța guvernului, „efortul comun”, e asociată efortului personal (munca). Chiar dacă a realizat multe pentru români (ridicarea vizelor, intrarea în NATO, finalizarea negocierilor cu UE, creștere economică, reducerea sărăciei, descentralizare etc.) Adrian Năstase nu e pe deplin mulțumit și consideră că misiunea sa nu este încheiată. Performanța guvernului e asociată cu calități personale: energie, simțul datoriei, virilitate („Eu am dovedit, și la conducerea partidului și la conducerea guvernului, că sunt un om puternic.”). Experiența acumulată în funcții de conducere este probă pentru competența și responsabilitatea necesare exercitării funcției de președinte de stat. Observăm că acțiunile sale sunt puse tot sub „imperiu” patriotismului, exprimat sub forma „în slujba României și în slujba românilor”.

Valorizarea imaginii sale este orientată însă și în sens negativ, lucru neîntâlnit în discursul contracandidatului său. În perioada cât a fost prim-ministru a înregistrat și nerealizări, greșeli pe care va încerca să le îndrepte, odată instalat în funcția de președinte:

Am reușit multe lucruri împreună, dar sunt încă așa de multe alte lucruri de făcut! Am pornit pe un drum pe care trebuie să-l continuăm, să mergem înainte împreună.(...)Vreau să vă asigur că voi face eforturi în continuare. Știu că sunt încă multe lucruri de făcut și că am făcut multe erori. Știu că am făcut multe greșeli în această perioadă. Voi urmări însă în perioada următoare cu atenție ca aceste lucruri să nu se mai întâmple, aceste greșeli să nu se repete.

Acest exercițiu de auto-critică, practică exersată intens în perioada comunistă, este reluat de patru ori în discurs, inclusiv în mesajul final. Autocritica presupune nu atât recunoașterea unor insuficiențe cât asumarea în fața electoratului a unor comportamente perfectibile, cu scopul de a sugera, la un nivel preponderent subliminal, capacitatea candidatului de a-și spori compatibilitatea cu funcția la care aspiră.

Proiecția în rolul de președinte este întreținută și prin nediferențierea atribuțiilor și statutelor specifice funcțiilor de prim-ministru și, respectiv, președinte. Acest fapt e sugerat, în discursul politicianului, atât prin afirmarea intenție continuării „muncii” sale dar și prin încercarea de asociere a sa cu președintele SUA, George Bush, chiar dacă Năstase nu era, în realitate, omologul acestuia:

(...) iar eu cred că reacția noastră, reacția mea, scrisoarea pe care am transmis-o președintelui Bush, în calitate de aliați, în calitate de parteneri, este un demers care este absolut necesar. Sigur, urmează ca aceste demersuri ale noastre, la nivelul MAE, la nivelul primului ministru și respectiv a președintelui american, să producă efectele pe care le așteptăm.

Rolul său de candidat la președinția României a fost evocat de Adrian Năstase ca o anexă a rolurilor de prim-ministru și președinte de partid:

Noi suntem deocamdată și președinți de partide, nu numai candidați împinși de partide în față. Și responsabilitatea unui răspuns eu cred că ne revine. (...) Dacă este vorba de candidatura mea la președinție, atunci fără îndoială, consider că în momentul acesta, pornind de la ceea ce am realizat în calitate de prim-ministru, dar ținând seama și de lucrurile pe care nu am reușit încă să le înfăptuiesc și pe care doresc să le realizez mai departe, cu echipa noastră care va forma guvernul, doresc să am un sprijin larg din partea tuturor cetățenilor României, mai ales în acest moment excepțional, în această zi deosebită, în care, practic, am finalizat negocierile cu UE.

Certitudinea majorității parlamentare deja negociate (de asemenea o temă cheie în discursul lui Năstase) e comunicată tot pe baza evocării rolului de președinte al PSD (co-președinte al Uniunii PSD + PUR):

Dar vreau să subliniez faptul că am început negocierile pentru formarea majorității parlamentare. Așa cum arată lucrurile în momentul de față, lucrurile sunt clare, sunt sigure. Am început să discutăm inclusiv despre programul de guvernare, iar după alegeri, în momentul în care, după turul al doilea, de îndată ce vor începe procedurile propriu-zise și în Parlament, bineînțeles că vom anunța echipa în totalitate a guvernului.

Situația de candidat, deși i-a oferit „experiențe extraordinare” datorate „contactului direct cu oamenii”, este asociată cu nemunca, cu vorba goală, cu pierderea de timp. Hiperbolizarea duratei de implicare în campania electorală („luni, săptămâni de campanie”) vine însă în contradicție cu calitățile sale asociate realizărilor de prim-ministru (printre acestea și munca), pentru că ambele roluri s-au suprapus în timp. În acest punct, profilul personal propus de Adrian Năstase suferă de incoerență:

Eu am preferat să merg mult mai mult în țară în această perioadă. Cred că este important contactul cu oamenii și cred că era important ca mesajul să fie dat în mod

direct, nu într-un mod intermediar. De aceea, luni de zile am umblat prin țară, am luat legătura cu oamenii. Pentru mine a fost o experiență extraordinară și, din acest punct de vedere, dacă nu erau discuțiile, spre exemplu, cu fraudarea alegerilor, probabil mai câștigam câteva zile în plus de campanie. Așa, nu am putut să avem decât patru-cinci zile. Dar, lăsând la o parte acest lucru, eu cred că noi ne-am prezentat, am avut anul acesta luni, săptămâni întregi de campanie. Am avut alegerile locale, luni, săptămâni de campanie. Am avut campania pentru alegerile parlamentare, campanii pentru alegerile prezidențiale. Eu cred că a venit timpul să mai și muncim. De vorbit, suntem buni, suntem mari, suntem..., dar rezultatele noi nu le putem obține decât dacă muncim.

Rolul de candidat mai e evocat și atunci când îl numește pe Băsescu drept contracandidat al său, dar nu în scopul sugerării pozițiilor egale pe care se situează cei doi¹³, ci pentru a-i aplica acestuia o caracterizare (negativă) și a sugera o diferență calitativă față de el:

Din acest punct de vedere mi se pare extrem de important ca tot ce este campanie murdară, ideea aceasta cu dosarele, hârtii care sunt fluturate într-o parte și alta, discuții despre trecut să ne arate foarte clar diferența între un candidat care privește spre viitor și unul capabil doar să discute despre mici scandaluri, mici probleme, nemulțumiri ale unora sau altora.

Modelul prezidențial

A doua resursă în planul construcției imaginii pe care o analizăm constă în modelul sau prototipul de președinte pe care fiecare candidat l-a propus în timpul dezbaterii. Această resursă a putut fi cuplată cu ușurință de cea reprezentată de rolurile instituționale evocate, întrucât și aici e vorba tot de un rol. Diferența e dată de încadrarea temporală diferită (viitor) a rolului de președinte față de celelalte roluri evocate (localizate în trecut sau prezent). Am tratat în secțiunea anterioară modalitățile prin care cei doi candidați au realizat proiecția în rolul de președinte. Dacă la Traian Băsescu proiecția a fost posibilă în strânsă legătură cu postura sa de candidat la președinție, candidatul „intrând în pielea președintelui” prin asumarea în avans a unor constrângeri impuse de funcția țintită sau prin specificarea unor atribuții constituționale conferite acestei funcții, la Adrian Năstase proiecția s-a realizat mai ales prin intermediul rolului de prim-ministru pe care îl deținea la acel moment, argumentul-forte fiind acela al continuității.

¹³ A rămas celebră „bătălia adresării” între François Mitterand și Jacques Chirac, candidați la președinția Franței, în 1988. În timpul dezbaterii electorale la care au participat, Chirac, pe atunci prim-ministru, i-a propus lui Mitterand, președintele în funcție, să nu i se mai adreseze cu apelativul „Domnule prim-ministru”, pentru ca amândoi sunt acum candidați, se situează pe poziții de egalitate. La această solicitare, Mitterand i-a răspuns: „Aveți dreptate, domnule prim-ministru”, sugerând prin acest mod preeminența rolului său față de cel al lui Chirac.

PATRICK LECOMTE, *Comunicare, televiziune, democrație*, Editura Tritonic, București, 2004, p. 74.

Aici ne vom ocupa, în schimb, de prototipul de președinte pe care fiecare candidat l-a prezentat și l-a asumat prin discurs, pe care îl considerăm o resursă importantă în construcția imaginii. Prin model promovat înțelegem ansamblul de valori, atitudini și conduite pe care fiecare candidat s-a angajat să-l transpună în practică după ce va dobândi mandatul de președinte.

Sub acest aspect, identificarea modelului poate fi epuizată analizând enunțurile în care a apărut „promisiunea” (enunțuri puse sub imperiul lui „voi face”, „voi fi”, chiar nespecificate explicit). Modelul nu poate fi complet dacă nu am include și enunțurile care conțin norma (președintele „trebuie”), considerând normele ca fiind asumate (prin specificare), diferențele de limbaj fiind neimportante aici. De pildă, enunțul: „Avem nevoie de liniște, avem nevoie de responsabilitate”, emis de Năstase, poate fi tradus prin „voi asigura liniștea, voi fi responsabil”. Amândoi candidații au emis însă enunțuri în care atât promisiunea, cât și norma par să fie absente, în special acelea în care ei au operat reducății simbolice. Ghidul este aici îndemnul direct de genul „votați pentru *simbol*”. Exemplul poate fi ilustrat foarte bine în enunțul „Orice vot ... pentru Traian Băsescu este un vot pentru democrație” emis, evident, de Băsescu. Procedul nu lipsește însă nici la Năstase care i-a îndemnat pe votanți „să voteze pentru destinul european al României, pentru o Românie fără sărăcie și fără corupți”. Alte enunțuri în care este construit modelul prezidențial sunt cele în care exprimă dorința candidatului („ce/cum ar dori să facă/fie”), asimilabile, asemenea celor care exprimă norma, tot promisiunilor electorale.

Deși poate părea nejustificat, nu toate enunțurile care au conținut promisiuni (despre „ce vor face”, îndeosebi) au fost păstrate pentru analiza modelelor prezidențiale furnizate de candidați. Le-am eliminat pe acelea în care candidații s-au rezumat strict la subiectul întrebării avansate de moderatori, fără să furnizeze nici o „definiție” pentru situația de președinte. Am făcut acest decupaj pentru a evita confuzia între prototipul președintelui promovat și tematica electorală a fiecărui candidat. De pildă, enunțurile din răspunsul lui Adrian Năstase referitor la soluții pentru construcția de autostrăzi conțin promisiunea electorală („împreună cu viitorul Guvern am angajat să construim 100 de km de autostradă pe an”, succedată de tema realizărilor guvernamentale și de atacul aluziv la Băsescu, fost ministru al transporturilor), dar nu furnizează nicio definiție pentru situația de președinte. În schimb, am păstrat pentru analiză toate enunțurile în care promisiunile au fost făcute independent față de subiectele întrebării, din intenția proprie a respondentului.

Modelele prezidențiale au fost cel mai ușor de identificat din ultimele intervenții ale candidaților. Enunțurile din mesajele finale condensează și reconfirmă, în parte, modelul prezidențial pe care fiecare candidat l-a promovat în discursul său.

Modelul prezidențial a servit nu numai pentru valorizarea propriei imagini, ci și pentru descalificarea adversarului, auto-modelul fiind însoțit, la amândoi politicienii, de un anti-model, succint conturat, rezervat fie adversarului din

competiție, fie președintelui în funcție. Deși nu pare evident, referirea fiind mai degrabă aluzivă, anti-modelul e prezent ori de câte ori candidatul va specifica „ce NU va face” sau „cum NU va fi”. Anti-modelul pe care l-a propus Năstase i-a fost rezervat exclusiv contracandidatului său. În schimb, Băsescu le conferă anti-modelul lui Năstase dar și lui Ion Iliescu. În enunțul „Voi fi un (...) un președinte care nu va ezita să se ducă în fața instituțiilor statului cu problemele din societate”, acel „nu” e pus în opoziție în raport cu Ion Iliescu, criticat în repetate rânduri, în timpul campaniei electorale, pentru pasivitatea lui în raport cu actele de corupție practicate în perioada mandatelor sale.

Pentru fiecare candidat, modelul de președinte furnizat e dependent de modul în care a transmis, prin intermediul discursului, interpretarea proprie a realității sociale, modelul prezidențial fiind în acest caz acțiunea reparatorie.¹⁴

Adrian Năstase

Definit în termeni de continuitate, modelul prezidențial propus de Adrian Năstase are drept acțiune reparatorie evitarea erorilor în viitor și continuarea realizărilor. Luăm ca exemplu mesajul final al candidatului Adrian Năstase pentru a decupa schema argumentativă pe care își plasează modelul:

Dragi compatrioți, vreau să vă mulțumesc în primul rând pentru eforturile, pentru munca depuse în acești ani, care au fost foarte dificili, pentru răbdare, pentru înțelegere. Am reușit multe lucruri împreună, dar sunt încă așa de multe alte lucruri de făcut! Am pornit pe un drum pe care trebuie să-l continuăm, să mergem înainte împreună. Vreau să le mulțumesc celor care au venit la vot duminică și celor care vor vota duminică viitoare. Vreau să le mulțumesc celor cu care m-am întâlnit în aceste luni trepidante, în aceste luni dificile, în care m-ați primit în casele dumneavoastră. Am stat de vorbă despre problemele țării, despre îngrijorările pe care le aveți, despre ceea ce va însemna România în viitor. Vreau să vă asigur că voi face eforturi în continuare. Știu că sunt încă multe lucruri de făcut și că am făcut multe erori. Știu că am făcut multe greșeli în această perioadă. Voi urmări însă în perioada următoare cu atenție ca aceste lucruri să nu se mai întâmple, aceste greșeli să nu se repete. Este important faptul că trăim acum un moment care înseamnă pentru noi o șansă unică și cred că avem nevoie la acest moment nu de cineva care să pornească războaie, ca după aceea eventual să le câștige, ci de cineva care să mențină pacea. Avem nevoie de stabilitate politică, de pace socială, de	Ani dificili Realizări Continuitate Continuitate Îndreptarea greșelilor Momentul politic definit ca nou început Pace / pace socială Stabilitate politică Creștere economică Înțelepciune Calm Zâmbet Demnitate

¹⁴ CAMELIA BECIU, *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, Polirom, Iași, 2000, p. 163.

creștere economică. Avem nevoie de înțelepciune, de calm, de liniște, de un zâmbet la momentul potrivit. Avem nevoie să știm că suntem demni la noi în țară și în relațiile cu ceilalți, cu care avem o relație apropiată, o relație prin care România se va dezvolta mai rapid, o țară în care să fim mândri că trăim. Cu Dumnezeu înainte!	Dezvoltarea României Mândrie națională

Principalele teme ale discursului lui Năstase se regăsesc aici. Mega-tema realizărilor (o supranumim așa pentru că este cel mai bine reprezentată în discurs – 27 înregistrări) își găsește loc de frunte în mesajul final. Există însă și ambiguitate în mesajul final. Descrierea situației („ani dificili”) în termeni negativi ar putea veni în contradicție cu „realizările” sau cu pretenția la „continuitate” sau, din contră, să fie probă pentru eficiența guvernamentală (traducând cu „chiar într-o perioadă dificilă am avut realizări”) ¹⁵. Ideea de continuitate e însoțită de tema auto-criticii care poate sugera comportamente perfectibile, dar poate, de asemenea, leza imaginea candidatului. Singurele „angajamente” explicate (determinate de verbe la timpul viitor, persoana a II-a singular) luate față de „compatrioți” sunt continuarea eforturilor și reparare greșelilor. În rest, mesajul abundă în construcții verbale la persoana I plural („avem nevoie”) sau impersonale, prin care candidatul a făcut apel la solidaritate în jurul simbolurilor transmise. „Momentul – șansă unică” reprezintă încheierea negocierilor cu Comisia Europeană („bomba” în materie de realizări transmisă prin discurs). Credibilitatea externă, și ea o temă bine reprezentată în discursul lui Năstase (6 ocurențe), întărește promisiunea dezvoltării economice a României care va genera creșterea stimei de sine a românilor („să fim mândri”). În final, invocarea lui Dumnezeu se pliază perfect peste temele populismului românesc. ¹⁶

Anti-modelul este prezent inclusiv în mesajul final, candidatul recurgând la dihotomia *Pace* vs. *Război*. Completarea pe care o aduce pentru cel capabil să pornească „războaie” (vizat, evident Traian Băsescu), „ca după aceea eventual să le câștige”, seamănă cu discursul unui înfrânt. Fără să fim speculativi, deși intenția lui Adrian Năstase era, fără îndoială, aceea de a câștiga cursa electorală, asocierea imaginii lui Traian Băsescu cu cea a unui „câștigător”, chiar războinic (pentru că nu există victorie fără luptă), poate fi socotită o „gafă” pe care Năstase nu a evitat-o și care ar putea cântări în explicarea înfrângerii sale.

Tabelul de mai jos reproduce, sintetic, modelul prezidențial propus de Adrian Năstase. Am preferat să păstrăm distincția dată de modalitățile de

¹⁵ În altă parte a discursului său, Năstase definește realitatea socială prin simbolul „tranziției” și se pronunță pentru susținerea „celor care au probleme”.

¹⁶ Vezi CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU, „Thèmes néo-populistes dans le discours politique roumain. Quand les leaders disent ce que l'auditoire voudrait entendre”, în revista electronică *Cahiers de Psychologie Politique*, 2/2002, www.Cahierspsypol.fr.st

exprimare ale diferitelor sale componente (acțiune, mod, nevoie, dorință, simbol) pentru a permite compararea cu modelul propus de Traian Băsescu. Coloana din dreapta tabelului poate fi lecturată în două moduri, fie prin „ce Nu va face/fi” Adrian Năstase, fie prin „ce va face/fi” Traian Băsescu. Sugestia noastră înclină spre a doua variantă – chiar dacă în enunțurile care conțin anti-modelul, Traian Băsescu nu a fost explicit numit, era însă cel vizat.

Adrian Năstase	Auto-model	Anti-model (NU)
Va (face)	Acționa pentru a aduce mai mulți bani în țară România – țară a bunăstării Eforturi în continuare Evita greșelile	Face scandaluri Generează crize
Va fi	puternic	Dictator, nu respectă Constituția
Trebuie să (fie)	Reprezintă fiecare om din țară Aprecieze la fiecare eforturile, munca, problemele, preocupările, grijile	
Avem nevoie de (cineva)	Responsabilitate Să mențină pacea Stabilitate politică Creștere economică Pace socială Înțelepciune Calm Liniște Zâmbet (la momentul potrivit) (să fim) demni	Pornească războaie
Dorește să (fie)	pună (cu energia, munca, simțul datoriei) în slujba destinului României, și a destinului românilor nu mai repete erorile	
Simbol	Destinul european al României România fără sărăcie, fără corupți	

Preferința pentru construcții pasive, fără actant explicit, și lipsa de precizie în ceea ce privește cea mai mare parte a conținutului activității viitoare a președintelui alcătuiesc tabloul unui model prezidențial paternalist, care dorește să-și convingă susținătorii, în principal pe argumentul că-i va avea în grija sa, punându-se „în slujba destinului României și românilor”. Construcțiile pasive imperative, în categoria cărora „creșterea economică” este singurul termen dinamic, abundă în concepte ce descriu stări inacționale sau pot face trimitere la stagnare, în absența dinamismului. Figura ce se desprinde de aici este aceea a unui președinte idilic („zâmbet la momentul potrivit”), iar calificativul „puternic” își pierde sensul.

Traian Băsescu

Realitatea socială românească e descrisă în termeni diferiți de către Traian Băsescu. Din discursul său, rezultă că România a fost condusă de „oameni ai vechiului regim” care au favorizat corupția și clientela politică în dauna categoriilor defavorizate. Partidul aflat la guvernare, PSD, deține o „putere totalitară”, controlează instituțiile statului, drept pentru care acestea nu funcționează. Deși nu e explicit întâlnită în discurs, eticheta partid-stat transpare aici. Frauda electorală din primul tur de scrutin e reprezentativă pentru „furtul” la scară largă practicat de guvernarea PSD („Ajunge că s-au furat terenuri, s-au furat fabrici, s-au furat bănci, s-au furat oameni, averi, nu trebuie să mai furăm până și voința poporului român”). Condiția de bază a funcționării democratice, alegeri libere și corecte, a fost încălcată, drept pentru care România nu este o democrație. Modelul Statelor Unite e frecvent citat în favoarea demonstrației.

Schimbarea pe care o propune Traian Băsescu este acțiunea reparatorie pentru peisajul descris. Alegerea sa ca președinte este pusă sub semnul unei ordini fondatoare. Dacă va fi ales, tranziția se va încheia. Modelul prezidențial propus e bine condensat în mesajul final.

„Oameni buni, 12 decembrie este o zi de importanță fundamentală pentru România. Ea poate rămâne în continuare condusă de oameni ai vechiului regim, care nu și-au schimbat prea mult năravurile, sau România poate să înceapă să fie condusă în primul rând pentru români. 12 decembrie ne poate scurta celebrul termen de 20 de ani dat de Brucan. Brucan a spus că ne trebuie 20 de ani pentru ca în România să fie democrație. Pe 12 decembrie putem să scurtăm cu cinci ani acest termen prin votul către candidatul Alianței DA. Voi fi un președinte puternic, un președinte care nu va ezita să se ducă în fața instituțiilor statului cu problemele din societate. Voi fi un președinte care se va implica în viața de zi cu zi a instituțiilor statului pentru a le face să funcționeze. Instituțiile statului trebuie să fie 24 de ore din 24 la dispoziția românilor. Voi fi un președinte care va face ca justiția să fie independentă, voi fi un președinte care va zdrobi sistemul corupt, sistemul mafiot care a drenat numai anul acesta 70.000 de miliarde de lei, care în loc să ajungă la țărani, la pensionari, la tineri, la noi locuri de muncă, au ajuns în buzunarele clientelei. Vă asigur că voi fi un președinte al românilor, pentru români! Vă asigur că problemele românilor vor fi prioritatea mea! Vă mulțumesc.”	Definește momentul ca nou început România condusă pentru români Democrație Puternic Instituții funcționale Independența justiției Lupta împotriva corupției Președinte al românilor, pentru români Prioritate: problemele românilor

Opoziția dihotomică structurează, inclusiv la Băsescu, modelul prezidențial. În discursul său, ea se pune însă în termeni de vechi-nou. „Vechi” înseamnă

prelungirea regimului comunist (oameni cu „năravuri” neschimbate, care își urmăresc interesul propriu), „nou” înseamnă democrație, respectarea legii și interes pentru „români”. Promisiunile din mesajul final sunt făcute prin indicativ viitor la diateza activă și conțin măsuri precise la care se angajează candidatul. Promisiunea unei implicări active a președintelui este întărită de construcția verbelor. Modelul prezidențial schițat prin discursul lui Traian Băsescu este sintetizat în tabelul de mai jos. Cum spuneam, anti-modelul este adresat lui Adrian Năstase dar și lui Ion Iliescu (indicăm între paranteze persoana vizată).

Traian Băsescu	Auto-model	Anti-model (NU)
Va (face)	corupția – problemă de siguranță națională reforma instituția prezidențială (implicată activ în rezolvarea problemelor din societate: sărăcie, mediul de afaceri, țărani, pensionari) respecta legea conduce pentru români implica activ în viața de zi cu zi a instituțiilor statului pentru a le face funcționale justiția- independentă zdrobi sistemul corupt	Cumpăra bunăvoința și prietenia în plan extern (A.N.) Va ezita să se ocupe de problemele din societate (I.I.)
Va fi	Puternic Președinte al românilor pentru români Precupat de problemele românilor	Reprezentant al oamenilor vechiului regim (AN)
Trebuie să (fie)	știe să răspundă provocărilor semnaleze actele de corupție	
Dorește să (fie)	liber de orice obligație (față de partide)	
Simbol	Democrație	

Indicarea precisă a viitoarelor măsuri luate de președinte, preferința pentru verbe factive fac diferența față de modelul propus de Adrian Năstase. Din tablou transpare imaginea președintelui salvator al democrației (prin respectarea statului de drept) și al românilor (în special al categoriilor defavorizate). Stilul discursului este însă unul autoritar, de inspirație „C.V. Tudor” (va zdrobi „sistemul corupt, sistemul mafiot”).

Dar dincolo de modul de exprimare, modelul propus de Băsescu este, în aceeași măsură ca și cel propus de Năstase, unul de tip paternalist¹⁷. Președintele are

¹⁷ Inițial, prin *paternalism* se explicau relațiile dintre patron și angajați, în care primul, în vederea realizării performanței, se interesa de problemele angajaților și se implica în rezolvarea lor, după modelul relației dintre părinte (*pater familiae*) și ceilalți membri. Conceptul era rezevat deci domeniului economic. Ulterior, *paternalismul* a fost considerat o dimensiune a stilului de conducere descriptibil în orice domeniu al relațiilor de putere, inclusiv în domeniul politic. În cazul paternalismului, relația între conducător și supus este analogă relației de dependență și

drept sarcină principală rezolvarea „problemelor românilor” de orice fel. Ambele discursuri omit să facă vreo precizare despre „obligațiile” celor pe care vor să-i reprezinte, asumându-și, în schimb, sarcini, unilateral.

Concluzie

Rolul și modelul prezidențial nu epuizează ansamblul resurselor de care dispune un candidat în discursul său de legitimare, dar am optat pentru tratarea acestora, pentru că ele pot releva într-o măsură mare personalizarea puterii. În discursul electoral, personalizarea puterii se conturează prin accentul pus pe calitățile, realizările, abilitățile și ofertele personale. Am dorit să prezentăm aici modul în care candidații la fotoliul prezidențial românesc au exploatat, fiecare, două resurse de imagine, transpunând, în discurs, modelul personalizării puterii. Dincolo de sesizarea diferențelor individuale, analiza ne permite constatarea că, în fapt, strategiile de gestionare a celor două resurse sunt similare pentru cei doi candidați. În planul construcției imaginii, candidații au la dispoziție cam aceleași instrumente discursive iar diferența e dată de conținut. Această concluzie de etapă este în măsură să ne incite la detectarea unei scheme de analiză a discursului politic de auto-prezentare, sarcină pe care ne-o asumăm pentru viitor.